

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

**Proměny Vysoké školy zemědělské
v pamětnických reflexích**

edice **bod**

DOKOŘÁN

Česká zemědělská
univerzita v Praze

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

**Proměny Vysoké školy zemědělské
v pamětnických reflexích**

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

Proměny Vysoké školy zemědělské v pamětnických reflexích

© Dokořán, 2023

© Česká zemědělská univerzita v Praze, 2023

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Publikace vznikla v rámci projektu Soudobé dějiny Vysoké školy zemědělské podpořeného Rektoriátem a Provozně ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity v Praze.

Druhé vydání (první elektronické).

Odpovědný redaktor Marek Pečenka. Jazyková redakce Jiří Pacek.

Recenzovali doc. Mgr. Lukáš Novotný, M.A.,

Dr. phil., Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Fotografie Lukáš Houdek, archiv ČZU,
archiv Oldřicha Faméry, archiv Hany Pátkové.

Sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydaly nakladatelství Dokořán,

Holečkova 9, 150 00 Praha 5 – Smíchov,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svou 1228. publikaci (413. elektronická),

a Česká zemědělská univerzita v Praze,

Kamýčká 129, 165 00 Praha – Suchbátka,

www.czu.cz.

ISBN 978-80-7675-148-4 (Dokořán)

ISBN 978-80-213-3263-8 (ČZU)

Věnováno
doc. PhDr. Zdeňku Pátkovi, CSc.,
a doc. PhDr. Josefu Vavříkovi, CSc.

Prohlídka architektonického modelu budoucího areálu Vysoké školy zemědělské v Praze (padesátá léta 20. století). Zdroj: Archiv ČZU

Obsah

Předmluva	9
Úvod	11
Příběh knihy: metodologicko-teoretické pozadí, pramenná základna a ediční poznámky	15
Příběh Vysoké školy zemědělské na pozadí tzv. velkých dějin	25
Počátky a nejstarší dějiny vysokého zemědělského školství v Praze: stolice zemědělských věd na univerzitě a polytechnice (do roku 1906)	26
Na cestě k samostatnosti: Zemědělský odbor a Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství při České vysoké škole technické (1906–1952)	33
V éře samostatnosti: vznik a vývoj Vysoké školy zemědělské v Praze (od roku 1952 do devadesátých let 20. století)	47
Mezi polem a učitelským stolem: příběhy Vysoké školy zemědělské ve vzpomínkách	77
Doc. Ing. Vladimír Chalupný, CSc.	79
Doc. PhDr. Josef Vavřík, CSc.	91
Doc. PhDr. Zdeněk Pátek, CSc.	105
Prof. Ing. Ivan Roček, CSc.	117
Prof. Ing. Václav Kohout, DrSc.	129
Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c.	137
Prof. RNDr. Jaroslav Havlíček, CSc.	147
Prof. RNDr. Karel Štastný, CSc.	161
Prof. Ing. RNDr. Jiří Blahovec, DrSc.	169
Doc. Ing. Adolf Rybka, CSc.	179
Prof. MVDr. Ing. František Jílek, DrSc.	189
Doc. Ing. Miroslav Andrt, CSc.	197

Ing. Oldřich Faměra, CSc.	209
Ing. Martin Šindelář	225
Bc. Ingrid Kejkrtová	237
Prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.	247
Prof. Dr. Ing. František Kumhála.....	261
Poznámky	273
Biografický slovník	293
Seznam pramenů a literatury	325
Seznam zkratek	335
Resumé	337
Jmenný rejstřík.....	339

Předmluva

Na úvod musím přiznat, že jsem se při psaní těchto slov ocitl ve zvláštní pozici. Předkládaná publikace, která vychází pod názvem *Zemědělské etudy: proměny Vysoké školy zemědělské v pamětnických reflexích*, představuje historii České zemědělské univerzity v Praze (ČZU) především ve vazbě na zlomové roky nedávné historie československého/českého státu – 1948, 1968 a 1989. Není to však kniha historická. Je to kniha po všech stránkách výpravná, a to nejen svým rozsahem, ale i tím, že kombinuje archivní materiály s vyprávěními žijících pamětníků, kteří se účastnili několika přerodů naší alma mater. Mnou zmíněná zvláštní pozice je dvojího druhu. Jednak vyplývá z pozice sociologa, který s použitou metodou ústní historie někdy pracuje, jednak z pozice někoho, kdo přesně v posledním přelomovém roce 1989 začal na tehdejší Vysoké škole zemědělské působit. Jsem tedy někým, kdo žádný z přelomových roků na ČZU nezažil v celé šíři jejich souvislostí, a obtížně by vyprávěl o prožitcích a skutečnostech formovaných dlouhodobým působením ať již zaměstnaneckým, nebo studentským. Zároveň jsem někým, kdo zná úskalí i silné stránky použitého metodického přístupu, a proto by mne mohla četba svádět k tomu, abych jej profesionálně posuzoval. Jsem tedy v pozici jakéhosi *zúčastněného nezúčastněného*. Jsem účasten dění na univerzitě podobně jako řada bývalých, současných i budoucích studujících a kolegů. A toto dění nějak reflektuji, podobně jako vědec reflektuje metody, které zná a které používá někdo jiný. Zároveň jsem se ale neúčastnil řady popisovaných a přibližovaných událostí, které však dnešek vždy nějakým způsobem ovlivňovaly. Abych se o nich něco dozvěděl, musím po nich pátrat. A představená kniha mi ono pátrání v mnoha ohledech usnadňuje.

Historický příběh univerzity popsán v této knize je propojen s výpověďmi lidí, kteří formovali minulost ČZU do její současné podoby. Nemáme tak před sebou *suchou* historii plnou dat a faktů. Je tomu nakonec i proto, že už třeba informace o začátcích vysokého školství v českých zemích jsou zajímavé a skutečnost, že první profesor v oblasti zemědělství nebyl ani dobrý pedagog, ani odbor-

ník, vede k mnoha úvahám o současnosti: kam jsme se posunuli za posledních 250 let? Máme před sebou žitou historii plnou emocí, prožitků a jejich reflexe. Výpovědi zúčastněných jsou otevřené a upřímné, nesnaží se něco zamlčovat nebo překrucovat a to je na tomto opravdu krásné. Doufám, že tato otevřenost povede čtenářky a čtenáře k dalším otázkám, které v textu nezaznívají. Budeme-li si díky této knize klást další otázky po smyslu proměn ČZU, budeme-li získávat nové zkušenosti tím, že se budeme učit od těch, kteří něco prožili a něco měnili, staneme se totiž opravdovými zúčastněnými života naší univerzity i přes to, že jejích historických proměn jsme se sami neúčastnili. Příjemné počtení.

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.
prorektor pro mezinárodní vztahy
a první prorektor ČZU v Praze

Úvod

Předkládaná monografie je výsledkem tříletého výzkumného projektu o soudobých dějinách Vysoké školy zemědělské (dále také VŠZ), resp. České zemědělské univerzity v Praze (dále také ČZU). Počátek časového rozmezí let 1952 až 1989, na které je v této knize kladen důraz, je vymezen rokem, během nějž došlo k vyčlenění odboru Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství (dále také VŠZLI) ze svazku Českého vysokého učení technického (dále také ČVUT) a vznikla samostatná pražská VŠZ. Od této události uplynulo loni 70 let a dané jubileum se stalo motivem ke vzniku publikace, která by měla přispět k poznání historie univerzity nejen na pozadí tzv. velkých (politických a událostních) dějin, ale zejména z perspektivy tehdejších aktérů a akterek.¹ Právě jejich individuální vzpomínky totiž chápeme jako důležitý pramen, skrze nějž lze lépe porozumět tomu, k jakým změnám na škole v průběhu let docházelo a jaký význam je dobovému dění zpětně prisuzován. Životní příběhy pamětnice a pamětníků nám nabízejí jedinečný vhled do *každodenního světa* instituce, který pomáhali sami spoluvytvářet.

Publikace je orientována na aktérskou perspektivu, tj. jak na jednotlivá období existence univerzity v období socialismu a demokracie vzpomínají bývalé (ale i současné) vedoucí osobnosti univerzity, akademičtí pracovníci a pracovnice a studenti a studentky (resp. absolventi a absolventky). Pamětnické reflexe jsou prostřednictvím kladených otázek sledovány v kontextu institucionálního a personálního vývoje, pedagogických a vědecko-výzkumných proměn univerzity, společenských, ekonomických a politicko-ideologických procesů, které ovlivňovaly fungování, organizaci a směřování této instituce, a vědních oborů, v nichž se zpořádání narátoři a narátorky pohybovali.

Knih je rozvržena do tří částí. První se věnuje příběhu jejího vzniku – prozrazuje průběh a postup výzkumného šetření, konstrukci dat a teoreticko-metodologické pozadí. Popsány jsou jednotlivé kroky od archivního výzkumu a charakteru pramenné základny

až po využití orální historie jakožto naší hlavní výzkumné metody. Problematizujeme životopisné rozhovory jako specifický pramen historického poznání a objasňujeme, s kým (popis vzorku) a jak (metodický postup) jsme rozhovory vedli, včetně způsobů kontaktáže a výběru narátorů a narátorek. Nechybí postup při zpracování publikovaných rozhovorů (úprava rozhovorů a ediční poznámky).

Druhá část se věnuje minulosti VŠZ/ČZU na pozadí událostí a procesů tzv. velkých dějin. V chronologickém přehledu mapuje jednotlivé vývojové etapy v dějinách školy a jejích institucionálních předchůdců. Širší historie spadá již do období od druhé poloviny 18. století do roku 1906, v němž si zemědělské školství budovalo pozici ve vzdělávacím systému tehdejšího vysokého učení a působilo coby katedra (tehdy nazývaná stolice) nejprve na pražské univerzitě a později v rámci pražské polytechniky, přičemž již usilovalo o emancipaci samostatného oboru. Další sledovaný časový úsek pokrývá období od roku 1906 do roku 1952, kdy vysoké zemědělské školství v Praze dosáhlo určité samostatnosti a existovalo, s výjimkou období nacistické okupace, jako samostatný odbor (fakulta) při ČVUT. A konečně třetí etapa spadá do období počátku padesátých let minulého století, které lze označit za soudobé dějiny sledované instituce, neboť stále žijí svědci této doby. Tato část proto uvádí v historický kontext to, o čem vyprávějí v následující kapitole naši pamětníci a pamětnice.² Významný mezník tvoří již zmiňovaný rok 1952, kdy se škola vyčlenila ze svazku pražské techniky a nadále působila již jako zcela samostatná vysokoškolská instituce, nejprve jako Vysoká škola zemědělská a od roku 1995 jako Česká zemědělská univerzita v Praze, což přivádí historický výklad fakticky až do nejnovějších dějin této instituce.

Stěžejní je pro tuto práci část třetí, která je založena na sedmnácti životopisných vyprávěních zpovídaných pamětníků a pamětnice se zaměřením na jejich působení na VŠZ, případně ČZU. Vzpomínkové narativy jsou řazeny chronologicky. Na osudech jednotlivých generací studentů a studentek i zaměstnanců a zaměstnankyň univerzity se odrážejí společensko-politické turbulence a zvraty let 1948, 1968 a 1989. Osamostatnění VŠZ a její další existence spadají do komplikovaného období upevňování komunistického režimu

v Československu a budování socialismu, v němž měla škola sehrávat klíčovou roli v přípravě odborníků, kteří budou přispívat k socializaci zemědělství. Instrumentalizace k politicko-ideologickým účelům nepochybně negativně poznamenala chod školy, na druhé straně umožňovala těžit z určité politické podpory tehdejší vládnoucí moci preferující zemědělství jako důležitý úsek národního hospodářství. Vzpomínky zachycují nejen to, jak komunistická ideologie zasahovala do studia, pedagogické a vědecko-výzkumné činnosti, ale reflektují také to, jak se s ideologickým tlakem naši pamětníci a pamětnice v různých obdobích (ne)vyrovnávali. Vedle toho životní příběhy nabízejí cenný vhled do různých vědních disciplín, které se na jednotlivých fakultách a katedrách VŠZ ve sledovaných obdobích pěstovaly. Popisy nesnadných podmínek pro svobodné bádání a publikování jsou zároveň doplňovány o zkušenosti s tím, jak bylo možné direktivně plánovanou vědu obházet, případně dokládají existenci tzv. badatelských nik³ – projektů a výzkumů, do nichž ideologie zasahovala jen minimálně, nebo formování nových vědních oblastí a disciplín v dobách společensko-politického uvolňování. V neposlední řadě se narátoři a narátorka ve svých vzpomínkách vracejí ke vzniku nebo podobě školního komplexu v době, kdy zde působili. Specifikem VŠZ je bezesporu její koncentrovanost do kompaktního kampusu, který lze zařadit mezi největší realizované výstavby za socialismu a jeho *vnitřní svět* už tehdy studentům/studentkám i zaměstnancům/zaměstnankyním skýtal řadu výhod. Nechybí ani rovina každodenního života a chodu školy ať z pohledu studujících, nebo zaměstnanců/zaměstnankyň školy.

Závěrem je třeba dodat, že tato kniha by nikdy nevznikla bez ochoty našich pamětníků a pamětnice podělit se s námi o svůj životní příběh a za tento vstřícný přístup jim patří velký dík. Dále bychom rádi poděkovali všem, kteří nám byli nápomocni při jejich hledání a kontaktování, zpřístupnili nám a poskytli fotografie, memoáry či archivní materiál nebo nám byli nápomocni s doplňováním a zpřesňováním informací. Jmenovitě děkujeme Petru Baranykovi, Janu Bartoškovi, Václavu Bažantovi, Janu Čopíkovi, Oldřichu Faměrovi, Táně Frkové, Vladimíru Gaarovi, Janě Halamové, Ivě Hrabánkové, Vladimíru Jurčovi ml., Vladimíru Kreplovi,

Václavu Legátovi, Martinu Librovi, Jiřímu Marečkovi, Petře Melicharové, Pavlu Michálkovi, Lucii Miovské, Jitce Mudruňkové, Petru Němcovi, Evě Novotné, Haně Pátkové, Ladislavu Ptáčkovi, Adolfu Rybkovi, Heleně Řezbové, Jiřímu Semrádovi, Milanu Skalickému, Romanu Sloupovi, Josefu Soukupovi, Jaromíru Šantrůčkovi, Ludlku Šišákovi, Janu Táborskému, Monice Urbanové, Václavu Vaňkovi, Ivanu Vavříkovi a Karlu Voříškovi.

Výzkumný projekt byl finančně podpořen Rektoriátem ČZU v Praze, zvláště děkujeme rektorovi Petru Skleničkovi, který realizaci projektu umožnil a zaštil. Za podporu a zázemí v průběhu zpracování projektu děkujeme Provozně ekonomické fakultě ČZU, která se spolu s Rektoriátem ČZU finančně podílela na vydání publikace. V neposlední řadě děkujeme recenzentům Jiřímu Hlaváčkovi a Lukáši Novotnému za cenné rady a připomínky, Karle Mráčkové za její angažovanost během samotného procesu vydání publikace, Lukáši Houdkovi za fotografickou dokumentaci našich pamětníků a pamětnice a všem kolegům a kolegyním, se kterými jsme o minulosti VŠZ/ČZU mohli diskutovat.

**Příběh knihy:
metodologicko-teoretické pozadí,
pramenná základna
a ediční poznámky**

(Sandra Kreisslová a David Kovařík)

Kolektivní výzkumný projekt, který započal v roce 2018, si kladl za cíl zmapovat institucionální vývoj a každodenní provoz Vysoké školy zemědělské, resp. České zemědělské univerzity v Praze mezi lety 1952 a 1989.¹ Tato publikace, která se stala hlavním výstupem daného projektu, ovšem neaspiruje na to, nabídnout vyčerpávající zpracování dějin dané instituce. Jejím primárním záměrem bylo zachytit vzpomínkové reflexe tehdejších studentů/studentek, akademických pracovníků/pracovnic a funkcionářů/funkcionářek a zjistit, jak na jednotlivá období existence VŠZ v období socialismu vzpomínají, resp. jak tehdejší dění a své působení na škole z pozice dneška hodnotí. Zájem o zpracování soudobé historie určité instituce či vědního oboru z pohledu pamětníků a pamětnic není dnes již ničím ojedinělým a tento trend dokládá celá řada už dříve realizovaných projektů.² Je příznačné, že iniciátorem těchto projektů byla často sama instituce, která se měla stát předmětem zkoumání,³ a není tomu jinak ani v našem případě. Díky této publikaci se tak ČZU zařadí po bok dalších univerzit, jež se rozhodly kritičtěji pohlédnout do své nedávné minulosti.

V případě životopisných rozhovorů, které jsme s narátory/narátorkou vedli, jsme vycházeli z dnes již v sociálních vědách obecně sdílených předpokladů, že prostřednictvím vyprávění příběhů o vlastní minulosti vyjednává vypravěč/vypravěčka svou osobní i kolektivní identitu – re-konstruuje představy o své minulosti, přítomnosti, ale i budoucnosti. Vyprávění tak nejsou nikdy jen retrospektivní, naopak cílí na současnost i budoucnost (tedy i k budoucím čtenářům a čtenářkám), jsou prospektivní. Osobní vzpomínky a svědectví jsou subjektivním výkladem událostí a procesů, které, ať už přímo, nebo nepřímo, jedinec prožil. Podle Alessandra Portelliho, významného italského historioografa a orálního historika, lze skrze ústní prameny porozumět nejen tomu, co lidé dělali,

ale i tomu, co chtěli udělat, v co věřili, že dělají, a jak své konání s odstupem času hodnotí.⁴ Je tedy více než zřejmé, že prostřednictvím narativních rozhovorů nebylo (ani nemohlo být) naší snahou rozkrýt minulost, tak jak se *skutečně* odehrála. Spíše šlo o pochopení různých perspektiv a významů, které aktéři/aktérky dobovému dění na škole, fakultě, katedře a ve vědním oboru přikládali. V některých případech mohou vzpomínky také zaplnit tzv. bílá místa v dějinách dané instituce, a to především v takových případech, kdy chybí dobové prameny nebo je jejich spolehlivost sporná.

Důraz na metodu oral history a vzpomínky pamětníků/pamětnic jako hlavní pramen pro tuto práci ovšem neznamenají, že bychom se zcela zřekli archivního výzkumu a rešerše dosavadní literatury. Naopak první fáze řešení projektu byla věnována prostudování odborných, memoárových a popularizačních textů a archivních pramenů. K dějinám VŠZ/ČZU, jakož i ke starší historii vysokého zemědělského školství v Praze, existuje poměrně bohatá a rozmanitá pramenná základna. Kvalita jednotlivých pramenů se ovšem liší, což potenciálním badatelům a badatelkám přináší řadu úskalí. Významný faktor představuje v tomto ohledu již samotná doba vzniku pramenů, jejichž obsah je ovlivněn dobovými politickými a společenskými podmínkami a událostmi. Stejně tak se různí objem i dostupnost potřebných pramenů pro jednotlivá časová období. Značným problémem je také omezená přístupnost těchto pramenů pro výzkumníky/výzkumnice, zejména pokud se jedná o nezpracované a neinventarizované materiály archivní povahy.

Pro novější dějiny školy jsou podstatné zejména archivní prameny uložené v Archivu ČZU. Značná část zdejších archiválií je ovšem nezpracovaná a neutříděná. Významné jsou zvláště fondy agendy rektora a jeho kolegia, které jsou uspořádané po jednotlivých letech od vzniku samostatné vysoké školy v roce 1952, nebo fond Výstavba školy 1954–1960, ale i některé další, byť již torzovitější a neúplné fondy, například fond Celozávodního výboru KSČ nebo fond Občanského fóra VŠZ působícího na škole v době přetvářek v letech 1989–1990. Ke stěžejním pramenům, které archiv dále nabízí, patří rovněž bohatý obrazový materiál, jenž byl využit i pro potřeby této monografie.

Orálněhistorický výzkum probíhal v době pandemie covid-19, která postavila metodu oral history před nové výzvy v čase krizí (2020). Autor fotografie: Lukáš Houdek

Pro období před vznikem VŠZ v Praze je možné studovat prameny v archívech vysokých škol, kde se vyučovaly zemědělské vědy do roku 1952, tedy v Archívu Univerzity Karlovy a Archívu Českého vysokého učení technického (zde zejména fond č. 28 – Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství ČVUT), další potřebné materiály lze nalézt v Archívu Národního zemědělského muzea. Prameny k dějinám školy se nacházejí rovněž v různých fondech Národního archívu. I zde ovšem platí úskalí jen částečného zpřístupnění a omezených možností studia těchto písemností. Badatelům a badatelkám jsou ovšem k dispozici cenné dokumenty pro období padesátých let 20. století, kdy škola procházela významnou transformací a mnoha zásadními událostmi, které poznamenaly další fungování této instituce a měnily osudy jejich pedagogického sboru i studentstva. Významné jsou v tomto ohledu především fondy Ministerstvo zemědělství – schůze kolegia ministrů zemědělství, I. díl 1949–1962, a Ministerstvo zemědělství – kabinet a sekretariát ministra 1945–1960, které obsahují řadu

dokumentů k činnosti tehdejší VŠZ v Praze od řízení školy až po praktické problémy jejího každodenního provozu, stejně tak jsou v těchto fondech uloženy další důležité písemnosti k problematice zemědělského školství v širších souvislostech.

Jeden z důležitých pramenů představuje publikovaná literatura vztahující se přímo nebo částečně k dějinám vysokého zemědělského školství v Praze. První publikace a studie vycházely již v předválečné době,⁵ na ně pak navazovaly další práce aktualizované o pozdější vývoj i současný stav k tehdejší době vydání. V této literární produkci však najdeme velké rozdíly v jejich odborné kvalitě a výpovědní hodnotě. Platí to zejména pro práce vydané před rokem 1989, které jsou většinou poplatné době svého vydání, zatížené ideologickým balastem – buď zcela opomíjejí, nebo zkreslují některé události a osobnosti, jež se nehodily do výkladového schématu předlistopadové doby. Taková charakteristika platí i pro některé výroční publikace a almanachy vydávané celkem pravidelně k různým jubileím školy vztahujícím se zejména ke dvěma letopočtům – 1906 a 1952, ale i k úplným počátkům univerzitní výuky zemědělství v roce 1788. Z těchto syntetických prací poskytuje podrobnější rozbor historického vývoje pražské vysoké zemědělské školy především publikace autorů Františka Hrona, Miloslava Chrousta a Karla Chadta z roku 1988, která byla vydána k výročí dvou set let zemědělské výuky na pražských vysokých školách, přínosná z hlediska faktografie je také ještě o něco starší studie uveřejněná v kolektivní monografii z roku 1975, jejíž autorkou je podle pozdějších odkazů Blanka Němečková.⁶

Po roce 1989 dochází ke snahám o kritičtější uchopení historie spojené s vývojem VŠZ v Praze. Taková tendence se projevila i doposud v posledním vydaném souborném díle k výročí školy, v jehož obecném historickém přehledu se již připomínají a objasňují dříve zamlčované události z novodobé historie školy. Publikace byla vydána v roce 2006, tentokrát k oslavě sta let od založení školy jako samostatného zemědělského odboru (fakulty) v rámci pražské techniky.⁷ Mimo výroční publikace a jubilejní almanachy bylo publikováno také několik článků a drobných studií, v nichž se objevuje historie vysokého zemědělského školství v Praze, přičemž

důkladnější rozbor s rekapitulací dosavadního poznání i nových poznatků přinesla studie Zdeňka Pátka.⁸

K jubilejním rokům bývají vydávány i výroční knihy a almanachy jednotlivých fakult současně ČZU i předchozí VŠZ, které seznamují nejen s historickým vývojem těchto fakult, jejich odborných ústavů a kateder, ale více se zabývají také osobnostmi pedagogického sboru, jež na těchto pracovištích působily. K různým úsekům historie a dílčím etapám vývoje ČZU a jejich institucionálních předchůdců je možné najít další informace v některých odborných knihách věnujících se obecněji historii zemědělského školství⁹ nebo v pracích zaměřených na dějiny zemědělství v českých zemích.¹⁰ Přínosná může být v tomto směru rovněž dobová literatura se zemědělskou tematikou, která se věnuje otázce zemědělského školství a osvěty.¹¹ Starší dějiny vysokého zemědělského školství v Praze jsou zachyceny také v přehledových publikacích o dějinách vysokých škol, kde se zemědělské školství vyučovalo ještě před vznikem samostatné školy, tedy na pražské univerzitě (současné Univerzitě Karlově)¹² a technice (Českém vysokém učení technickém).¹³

Pro nejstarší etapu výuky zemědělských věd v rámci pražské univerzity je zvlášť přínosná sice již starší, avšak faktograficky bohatá studie Josefa Hanzala.¹⁴ Období na zemědělském odboru v čase do druhé světové války se zřetelem i na tehdejší skladbu studentstva zase podrobně zpracovala a popsala ve své studii Kristýna Janečková.¹⁵ O poválečném období a období socialismu v Československu byly publikovány studie mapující dramatické události v historii školy, které významně dopadly na mnoho tehdejších pedagogů/pedagožek i studentů/studentek. K nim patřily politické čistky na tehdejší VŠZ v padesátých letech, které jsou zpracovány ve studii Petra Blažka a Michala Kubálka,¹⁶ nebo studie k období pražského jara 1968, jejímž autorem je Jaroslav Pažout.¹⁷ Další zdroj představují odborné studie zaměřené na *významné osobnosti*, které pedagogicky působily na škole. Takovou pozornost si *vysloužil* například kontroverzní prof. Jiří Koťátko, přičemž zájem se u této osoby pojí také s jeho politickou činností jako jednoho z prominentních představitelů KSČ v poválečném období a spolutvůrce zemědělské politiky v tehdejším Československu.¹⁸

Specifickým pramenem je memoárová literatura nebo sepsané vzpomínky bývalých studentů a zaměstnanců školy. Zvláště významné jsou vzpomínky na studentská léta a začátky pedagogické činnosti z pera pozdějších profesorů, ve kterých se Antonín Pfeffer vrací k životu a působení na lesnickém odboru tehdejší VŠZLI v meziválečném období, nebo se Václav Vrbenský věnuje škole v době po první světové válce.¹⁹ Důležitým dobovým svědectvím k vývoji školy v období po druhé světové válce a v padesátých letech 20. století jsou deníky a další rukopisné poznámky prvního rektora samostatné VŠZ prof. Vladimíra Kosila, které s jinými dochovanými písemnými archiváliemi a vzpomínkovými texty spojenými s touto osobou zpracoval jeho žák a pozdější spolupracovník prof. Vladimír Jurča.²⁰ K nepublikovaným egodokumentům se řadí podrobné deníky doc. Josefa Vavříka k působení na VŠZ od padesátých let do roku 1970 a krátce pak v devadesátých letech, sepsané osobní vzpomínky Vladislava Labudka *Po 20 letech – pohled na období proměn roku 1989*, který z pozice bývalého pedagoga a mluvčího Občanského fóra (dále také OF) hodnotil revoluční dění roku 1989 na škole s odstupem dvaceti let.²¹ Osobní deník reflektující listopadové události den po dni pro účely projektu poskytl bývalý student a člen stávkového výboru studentů VŠZ Ladislav Ptáček. K oslavám třiceti let od sametové revoluce vyšlo také speciální číslo celouniverzitního časopisu *Živá univerzita*, v němž byly otištěny rozhovory s některými protagonisty tehdejších událostí. Tento časopis průběžně uveřejňuje krátká interview se zaměstnanci/zaměstnankyněmi univerzity, přičemž v některých je věnován prostor i vzpomínkám na působení na škole před rokem 1989.²²

Archivní prameny, odborná a memoárová literatura a další výše zmíněné texty a tiskoviny se staly základem pro studii o historii VŠZ/ČZU, která jednotlivé orálněhistorické rozhovory s pamětníky a pamětníci zasazuje do širších historických souvislostí. K přípravě, pořizování a zpracování těchto rozhovorů docházelo až v další fázi projektu od druhé poloviny roku 2019. Metodologicky jsme se opírali o standardy orálněhistorické metody, která v současné době zastává dominantní místo v oblasti výzkumu ústních vyprávění,²³ a řídili se *Etickým kodexem České asociace orální historie*.²⁴

V průběhu projektu bylo díky archivním a literárním rešeršům a doporučení od kolegů a kolegyně z různých fakult ČZU vytipováno několik desítek potenciálních narátorů a narátorek. Kontaktáž probíhala různým způsobem. V časopise *Živá univerzita* byla otištěna krátká skica projektu s výzvou a prosbou o participaci na projektu, bohužel s minimální odezvou.²⁵ Jako úspěšnější se ukázala žádost o spolupráci na kolegiích děkanů/děkanek, díky čemuž jsme získali první kontakty na pamětníky a pamětnice. Na přání zadavatele projektu byli dále e-mailem kontaktováni všichni dosud žijící rektori, kteří ve zkoumaném období působili na VŠZ. Další kontakty jsme získali od kolegyní a kolegů z ČZU a metodou sněhové koule od již zpodobaných narátorů a jedné narátorky. Často nám tipy na své (většinou starší) kolegy/kolegyně poskytovaly oslovené osoby, které rozhovor z různých příčin odmítly – nejčastěji kvůli špatnému zdravotnímu stavu, covidu-19 nebo neochotě vzpomínat na komplikovanou minulost. Kontaktování byli všichni vesměs e-mailem nebo telefonicky.

Celkem se uskutečnilo sedmnáct životopisných rozhovorů – s šestnácti muži a jednou ženou. Bohužel se nepodařilo genderově výzkumný vzorek vyvážit, většina oslovených žen rozhovor odmítla, částečně však tento nepoměr odráží také tehdejší převahu mužů na škole. Snahou bylo zajistit přibližně stejné zastoupení na jednotlivých fakultách. Z agronomické fakulty bylo pořízeno pět rozhovorů, na provozně ekonomické fakultě (dále také PEF) pět a na dříve mechanizační (dnes technické) fakultě čtyři rozhovory, přičemž jediná narátorka, s níž byl veden rozhovor, působila jak na PEF (jako studentka), tak na mechanizační fakultě (jako administrativní pracovnice). Výjimku tvoří lesnická fakulta, která v rámci VŠZ existovala jen přechodnou dobu, než došlo k jejímu definitivnímu zrušení a transformaci na Vědecký lesnický ústav v Kostelci nad Černými lesy, a obnovena byla až po roce 1989 – z této fakulty, resp. z vědeckého ústavu se podařilo zaznamenat rozhovory se dvěma pamětníky.

Obdobně bylo snahou natočit rozhovory se zástupci různých generací, abychom tak v rozhovorech dokázali tematicky zohlednit různé etapy a proměny ve fungování školy. Vzhledem k tomu, že projekt byl částečně *záchranným výzkumem*, byla tendence zazna-

menat především rozhovory s nejstaršími osobami.²⁶ Pamětníci a pamětnice byli narozeni mezi lety 1928 až 1967 a v drtivé většině šlo o bývalé studující VŠZLI/VŠZ, kteří se následně stali akademickými pracovníky nebo funkcionáři. Pouze ve dvou případech šlo o studentku a studenta, kteří na škole již nezůstali, a v pěti případech pamětníci vystudovali jinou vysokou školu a na VŠZ nastoupili teprve až jako zaměstnanci.

Orálněhistorické rozhovory,²⁷ které byly s narátory a narátorkou vedeny, byly vždy rozděleny na biografickou a tematicky orientovanou část. Během první části byli požádáni o volné převyprávění svého životního příběhu od narození až do současnosti. Druhá část byla založena na polostrukturovaném interview, během něhož byly otevřené otázky vždy přizpůsobeny individuální biografii pamětníka/pamětnice. Předem připravené tematické okruhy se týkaly studia, kariéry, pedagogické a výzkumné činnosti, institucionálního vývoje školy, zlomových historických událostí (1948, 1968, 1989). Vzhledem k tomu, že byly interviewovány tzv. intelektuální elity z různých vědních oborů, byla ze strany tazatelky nutná hlubší předpříprava a také editorské zpracování rozhovorů bylo složitější (viz níže).²⁸

Ve většině případů proběhl rozhovor během jednoho, případně dvou sezení, v ojedinělých případech se jich uskutečnilo více. Jedno interview trvalo přibližně okolo dvou hodin. Kromě tazatelky byli u některých rozhovorů přítomny také osoby, které kontakt zprostředkovaly a které rovněž kladly otázky. Jména tazatelů/tazatelek a datum/data, kdy byl(y) rozhovor(y) veden(y), jsou uvedeny na konci každého rozhovoru. Narátoři a narátorka během setkání podepsali informovaný souhlas o zpracování osobních a citlivých údajů v souladu s aktuálně platnou legislativou. Zvukové záznamy rozhovorů byly následně doslovně transkribovány.²⁹ Všechny nahrávky a k nim náležející dokumenty byly uloženy v archivu editorky publikace na PEF ČZU. Pokud narátor/narátorka souhlasili, byli do publikace vyfotografováni profesionálním fotografem.

Pro potřeby monografie byly pořízené rozhovory editorsky zpracovány. Pro lepší čtivost a snadnější orientaci čtenáře/čtenářky byly všechny rozhovory především stylisticky upravovány,³⁰

kráceny, měnilo se pořadí témat včetně otázek, tak aby rozhovor plynule chronologicky navazoval. Přestože se zde publikované rozhovory po formální stránce odlišují od původních natočených rozhovorů, po obsahové stránce jsou více méně totožné. Editované texty byly v roce 2022 všem narátorům a narátorce zaslány k autorizaci, což v některých případech vedlo k jejich doplnění a aktualizaci. Navíc byly někdy do rozhovorů doplňovány informace z podkladů (odborných publikací, studií, memoárů nebo jiných rozhovorů do časopisů), které tazatelka od pamětníků získala – především se jednalo o upřesnění popisu vědecko-výzkumné činnosti a životopisných dat. Při jazykových úpravách jsme sice texty převáděli do hovorového spisovného jazyka, nicméně jsme se současně snažili zachovat vyjadřovací specifika každého z dotazovaných. V některých případech ovšem byl tento způsob přípravy rozhovoru ze strany pamětníků dále korigován. V rozhovorech jmenované osoby jsou při první zmínce vypsaný celým jménem, byť tak narátor/narátorka původně neučinili. Pakliže měly souvislost s historií VŠZ/ČZU (nebo jejími institucionálními předchůdci), zemědělstvím, lesnictvím či jiným příbuzným oborem nebo byly zásadní pro obor, v jehož rámci narátor/narátorka působil/a, byly zařazeny do biografického slovníku na konci knihy, což platí i o osobnostech zmíněných v historické kapitole. Při sestavování krátkých medailonků k vybraným osobám byly využity veřejně dostupné zdroje (encyklopedie, odborná literatura, tiskoviny, almanachy, ročenky, věstníky a internetové slovníky)³¹ a archivní prameny Archivu ČZU. V případě, že nebylo možné biogram ani ve zkrácené formě z dostupných zdrojů a pramenů sestavit, museli jsme bohužel na jeho uvedení ve slovníku rezignovat.

Závěrem je nutné dodat, že v knize publikované rozhovory vyjadřují postoje a názory samotných pamětníků a pamětnice, a nejsou tedy stanoviskem editorky, autorky a autora jednotlivých studií ani ČZU v Praze.

Příběh Vysoké školy zemědělské na pozadí tzv. velkých dějin

(David Kovařík a Sandra Kreisslová)

Ačkoliv Česká zemědělská univerzita v Praze působí pod svým současným názvem teprve od poloviny devadesátých let 20. století, tradice vysokého zemědělského školství v Praze, k níž se tato univerzita hlásí a na niž kontinuálně navazuje, je o více než dvě stě let delší. S tímto historickým vývojem souvisí i poněkud nejednoznačná otázka faktického vzniku školy, která si jako počátek vlastní existence může připomínat hned několik letopočtů: 1771, 1788, 1906, 1952, 1995.¹ Tato časová osa je také dokladem o dlouhé a někdy i komplikované cestě, kterou musela tato univerzita a její předchůdci urazit od prvních pokusů prosadit výuku zemědělství ve vysokém školství přes integraci a emancipaci zemědělských věd až po vytvoření předního vzdělávacího a výzkumného centra, a to nejen v tradičních oborech zemědělství a lesnictví, ale také v oblastech životního prostředí, informatiky, techniky, managementu nebo regionálního rozvoje, jež se v současnosti na této škole rovněž vyučují. Tato kapitola je historiografickým příběhem VŠZ. Jejím záměrem je čtenáře a čtenářky² uvést do historického kontextu jednotlivých vývojových etap školy a jejích institucionálních předchůdců od druhé poloviny 18. století, kdy si zemědělské školství budovalo pozici ve vzdělávacím systému tehdejšího vysokého učení a usilovalo o emancipaci, přes roky 1906 až 1952, kdy vysoké zemědělské školství v Praze existovalo (s výjimkou období nacistické okupace) jako samostatný odbor (fakulta) při ČVUT, až po období po roce 1952, kdy se škola vyčlenila ze svazku pražské techniky a nadále působila jako samostatná Vysoká škola zemědělská a poté jako Česká zemědělská univerzita v Praze.